

Lærerhøjskolen under 2. Verdenskrig

Af Erik Jensen

Indledning

Den institution, der forestod videreuddannelse af folkeskolens lærere, fik i 1904 for første gang sin egen bygning, og samtidig blev navnet ændret fra »Statens Lærerkursus« til »Statens Lærerhøjskole«. Huset, som lå i Odensegade på Østerbro, var dog ikke bygget til Lærerhøjskolen, men til en privat latin- og realskole, som efter nogle års virksomhed måtte ophøre.

Det nye navn skulle markere slægtskabet både med folkehøjskolen og med andre højere læreanstalter. Som forstanderen, professor, dr.phil. Hans Olrik udtrykte det: »Ved Arbejdsmaaden og det kammeratlige Samliv har Lærerhøjskolen nogen Lighed med den danske Folkehøjskole. Og tager man Ordet Højskole som »højere Læreanstalt«, da passer dette netop til Studiernes Frihed, til Maalet, der sættes, til Fordannelsen og Modenheden, som er Grundlaget«. (*Danmarks Lærerhøjskole 1856-1906*, side 43).

Lærerhøjskolen adskilte sig imidlertid fra begge de nævnte slægtninge ved ikke at have fuldtidsansatte lærere. Undervisningen på de årskurser, som var grundstammen i institutionens virksomhed, lå i hænderne på højt kvalificerede lærere især fra universitet og gymnasieskole. De var ansat på deltid, men de følte sig stærkt engageret i opgaven som lærernes lærer, og i mange tilfælde var de knyttet til institutionen i en meget lang årrække.

Hans Olrik døde i 1924 efter næsten tredive års virke. Hans efterfølger blev Vilhelm Rasmussen. Virksomheden blev i løbet af trediveerne udvidet betragteligt; men rammerne var fortsat bygningen i Odensegade, og lærerstaben havde stadig deres hovedvirke andetsteds.

Vilh. Rasmussen fyldte 70 år i juli 1939. I foråret 1939 var der i dagspressen mange bud på, hvem der skulle afløse ham som Lærerhøjskolens forstander. Foruden Statsradiofonis foredragschef, magister Jens Rosenkjær nævntes Hartvig Frisch og Julius Bomholt. Det er bemærkelsesværdigt, at aviserne overhovedet beskæftigede sig med spørgsmålet. Lærerhøjskolen var jo ikke nogen stor institution, antallet af fastansatte kunne tælles på én hånd. Alligevel må man have anset den for at være betydningsfuld, når så fremtrædende personer blev nævnt. Man kunne selvfølgelig ikke vide, at de to sidstnævnte senere skulle blive undervisningsministre. Ingen af de nævnte blev forstander. Det gjorde skoleinspektør G.J. Arvin, der udnævntes med virkning fra 1. august 1939.

»Den gamle kasse i Odensegade« kaldte D.L.F.s formand, førstelærer Niels Nielsen i 1944 Lærerhøjskolens domicil.

Så meget om forhistorien. Hvad angår tiden fra 1939 til 1945, som vi her behandler, må man konstatere, at Lærerhøjskolen ikke har spillet nogen rolle i besættelsestidens historie. Krigs- og besættelsesårene har derimod deres plads i Lærerhøjskolens historie.

Ernst Larsen, der i 1950 afløste Arvin som leder af Lærerhøjskolen, udarbejdede i anledning af Lærerhøjskolens 100 års jubilæum i 1956 et skrift *Danmarks Lærerhøjskole 1856-1956*. Om disse år skriver han bl.a. (side 53):

»Krig og besættelse virkede på lærerhøjskolen som på andre læreanstalter stærkt hæmmende og sinkende alle fremskridt. Billedet er iøvrigt det, man også kender andetsteds fra. En del kursister rejste hjem med tilladelse efter 9. april, sommerferie-kurserne aflystes, mange af lærerne og kursisterne måtte flygte til Sverige, en del af undervisningen blev forlagt til lokaler rundt om i byen for at mindske faren for arrestationer. I oktober 1943 var lærerhøjskolen lukket en uge som protest mod forfølgelsen af de danske jøder, »danske medborgere«, hed det i rektors opslag. Noget særligt for lærerhøjskolen var en stærkt besøgt foredragsrække i religion ved professorerne Torm, Skydsgaard, Hal Koch og Flemming Hvidberg. Den sidste talte om det gamle testaments små og store profeter. Ingen havde tidligere tænkt sig, at de kunne være så aktuelle og »farlige«. Fremstillingen var yderst dristig; den var med til i den løbende strid at vække, advare og befæste. Lærerhøjskolen var beslaglagt til brug for tyske flygtninge, senere for allierede fanger, fra 21. april 1945 til 13. april 1946. Undervisningen forsøgtes gennemført i lånte lokaler«.

Det var især i 1943, der var tale om, at flere flygtede til Sverige. Det kan i denne forbindelse oplyses, at Arvin fik ministeriets godkendelse af, at lønnen til tre timelærere, der flygtede på grund af jødeforfølgelserne i oktober 43, blev udbetalt, som om de fortsat virkede. Bemærkningen om, at en del af undervisningen blev forlagt til lokaler ude i byen, refererer til tiden fra politiets internering i september 1944 til et stykke ind i 1945. Vedholdende rygter talte om, at tyskerne ville internere alle studerende ved universiteter og andre højere læreanstalter, og derfor tømtes disses bygninger – og altså også Lærerhøjskolen i Odensegade – i et halvt års tid for lærere og studerende.

Ernst Larsens omtale af Hvidbergs forelæsninger er ret kryptisk: »Farlige« for hvem? »vække« til hvad? »advare« mod hvad? »befæste« hvadfor noget? Den afspejler den omstændighed, at man i 1942 ikke offentligt kunne gå nærmere ind på emnets aktuelle aspekter og perspektiver. Hvad Hvidberg selv oplyste om emnet i annoncen i *Vor Skole* (1942, nr. 3), kan man se side ...

I det følgende nummer af bladet (side 93) gav Aage Nørfelt Hvidbergs forelæsninger en begejstret anbefaling:

»Forelæsningernes bærende Grundlag dannes af følgende Faktorer:

Stoffet: dybtgaaende, selvstændig, videnskabeligt tilegnet Viden.

Aanden: kristen og dansk!

Formen: elskværdig, charmerende, fornøjelig!

Således averteres Hvidbergs forelæsningsrække på Lærershøjskolen i Vor Skole.

Det er altsaa en Selvfølge, at man meget nødig gaar Glip af sin Onsdag Eftermiddag på Lærershøjskolen. Vi vidste i Forvejen, at Profethistorien var et meget interessant og betydningsfuldt Afsnit af Gl. Testamente. Men vi var ikke klar over, at dette unægtelig noget gamle og støvede Stof kunde gøres saa levende og nærværende. Forelæsningerne giver vor egen tørre Viden *Liv og Perspektiv*«.

Måske skal man have oplevet besættelsesårene for at kunne opfatte den helt særlige appel i Hvidbergs ord om »den folkelige egenart«, »da rejste Modstanden sig« og »lære af deres Kamp« og i Nørfelts påpegning af »ånden« som kristen og dansk. Lærershøjskolen var i øvrigt ikke det eneste forum, hvor Hvidberg udfoldede sin underfundige form for krigsførelse. Artikler i Nationaltidende og talrige foredrag havde samme karakter og irriterede besættelsesmagten. Han var en af dem, der midlertidigt interneredes 29. august 1943.

I det følgende skal berettes om træk i Lærerhøjskolens udvikling i perioden 1939-45. På trods af de vanskelige vilkår skete markante nydannelser i aktiviteterne, og der fandt overvejelser og diskussioner sted, som rummede kimen til den udvikling, der fulgte i de næste årtier. De nationalhistoriske tilstande satte i hele perioden deres særegne præg på de lærerhøjskolehistoriske.

1. september 1939

I 1939 blev Vilh. Rasmussen som nævnt afløst som forstander af G.J. Arvin. Han kom fra stillingen som skoleinspektør ved la Courvejens Skole på Frederiksberg, hvor han havde gennemført en række pædagogiske fornyelser, ligesom han livligt havde taget del i debatten om nye pædagogiske strømninger. Han var i denne sammenhæng og i det internationale samarbejde en ledende skikkelse i foreningslivet. Hans udnævnelse blev hilst med stor tilfredshed i folkeskolekredse, omend enkelte indtog en afventende holdning, som det var tilfældet med Københavns Kommuneskoles redaktør H. Bahne Jensen, som bl.a. skrev: »Arvin kan vist overhovedet ikke komme i egentlig Konflikt med noget Menneske. Han lyser af Elskværdighed, har Smidighed og Charme. Han forstaar at forlige Modsætninger og glatte ud, medens Ordene strømmer fra hans Læber. Hans Veltalenhed er maaske hans største Fare; han kan beruse sig i Ord, drukne Tilhørerne i Ord – en ustandselig Strøm af fagre pædagogiske Ord«. (*Københavns Kommuneskole 1939*, side 566).

Arvin blev udnævnt med virkning fra 1. august, og allerede den 11. s.m. indsendte han en redegørelse for sine planer til undervisningsministeriet. Planerne omfattede bl.a. nye bygningsmæssige rammer, udbygning af fagene pædagogik og psykologi i samarbejde med Københavns Universitet og en styrkelse af samarbejdet med de storkøbenhavnske skolevæsenere. Han blev officielt indsat i stillingen den 1. september 1939. Om denne begivenhed fortalte han i sin afskedstale i 1950:

»Jeg glemmer imidlertid aldrig 1. september 1939, da undervisningsminister Jørgen Jørgensen, som skulle indsætte mig, kom et kvarter for sent og med bevæget stemme meddelte forsamlingen, at Tyskland havde begyndt krigen mod Polen. Det var frygtelige uvejrsskyer, der dukkede op og formørkede min forventningsglæde; men Jørgen Jørgensen holdt en herlig tale om lærerstandens store ansvar overfor dansk ungdom og vakte nye store synere i mit sind«. (*Årsberetning 1949-50*, side 6).

Undervisningsministerens tale blev i *Københavns Kommuneskole* (1939, side 651) refereret således:

»Med et kvarters forsinkelse ankom Ministeren og tog straks Ordet. Han talte meget dæmpet, stærkt grebet af Øjeblikkets Alvor. De stilfærdige, ganske jævne Ord gjorde et uforglemmeligt Indtryk.

– Vi kan ikke samles her i Dag, udtalte Hr. Jørgen Jørgensen, uden at gøre det i Ønsket om, at den Krig, som nu synes begyndt, ikke maa blive den Ødelæggelse for Menneskeheden, som vi mere eller mindre maa frygte. Vi vil samle alle vore Kræfter om at holde vort Land uden for det frygtelige Opgør. Alt det, Mennesker har

kæmpet for, synes nu prisgivet Ødelæggelse. Men vi skal jo leve Livet og udføre vor Gerning. Naar vi støtter de opbyggende Kræfter, gør vi den Indsats, vi kan gøre.

Ministeren mindedes Forstander Vilh. Rasmussen som den særprægede Skolemand. Vi takker for hans Arbejde og vil ære hans Minde (Alle rejste sig i Tavshed).

Derefter vendte han sig mod den nye Forstander: Der staar Anseelse og Respekt omkring Arvin. Han vil blive en god Raadgiver for de Kvinder og Mænd, som tager en Gerning op i Skolen. Han har forstaaet det væsentlige i al Undervisning: at gøre den levende og interessant, saa Skolen bliver et Aandens Værksted, der udvikler de Kræfter, som kan bære Livet igennem. Jeg ønsker for Dem, at De kan føre det Liv med ind, som har præget Deres Undervisning på Frederiksberg. Maalet er den levende Skole i Kontakt med Folket og de aandelige Værdier, der er de bærende. Jeg ønsker Dem Lykke til Deres betydningsfulde Gerning.

Ministeren sluttede: Hvad der end sker, er der noget, der bestaar. Nationer er gaaet til Grunde; men Aanden lever og vil bestaa. Guds Velsignelse over Deres Gerning! – Straks efter Talens Afslutning tog Ministeren Afsked for at begive sig til Ministermøde«.

9. april 1940

Danmarks Lærerforening havde berammet møde i hovedstyrelsen til den 9.-11. april 1940. På grund af »de for vort Land alvorlige Begivenheder«, som det udtryktes i Folkeskolens referat, blev mødet afkortet til én dag, og alt blev »præget af Øjeblikkets Alvor, det fremgik tydeligt af de blege, alvorlige Ansigter, som man saa alle vegne«. Et af de punkter, som var på dagsordenen, var en henvendelse fra forstander Arvin om oprettelse af en rådgivende forsamling for Lærershøjskolen, et andet var spørgsmålet om læreres adgang til at studere på universitetet.

I *årsberetningen for 1939-40* er trykt et foredrag om Lærershøjskolens nærmeste opgaver, som Arvin holdt ved Danmarks Skolebiblioteksforenings årsmøde den 27. september 1940. Her omtaler han et andet møde, der havde været planlagt til afholdelse den 9. april. Arvin ønskede at få knyttet en forsøgsskole til Lærershøjskolen, og på mødet skulle man drøfte et muligt samarbejde mellem Lærershøjskolen og Caroline Amalies Asylskole. Det hedder herom (side 7): »Den 9. april, der lod grønne Sæder regne ned over vor By, stillede imidlertid foreløbig denne Plan i Bero; men vi har et ukrænkeligt Løfte om Danmarks Frihed og Integritet, og vi tør endnu med Fortrøstning synge: End er der en Gud foroven, der raader for Danmarks Sag«. Han sluttede sit foredrag (side 10): »Lad os da af yderste Evne drage Næring af de danske Livskilder og værne om de Værdier, der findes i Hjem, Skole og Kirke. – Det er Danmarks Lærershøjskoles nærmeste opgave«.

Det var ytringer, som afspejlede både denne periodes patriotisme og dens ufrihed. Tilsvarende markeringer finder man ikke i de følgende årsberetninger. Men derimod omtale af initiativer, som havde den samme baggrund.

Den 9. oktober 1940 stiftedes »Lærershøjskolens Litteraturforening« (*Årsberetningen for 1940-41*, side 24 ff.). Det erklærede formål var at afholde litterære møder af høj kvalitet; men man havde et bredere sigte, som i de tilkendegivelser, der forelig-

ger, fik en lidt forskellig udformning og også gav sig forskellige udslag. Man talte således på den ene side om et nyt og betydningsfuldt organ til hævde af lærerstandens interesser og på den anden side om udadtil at vise Lærerhøjskolens ansigt. Navnet ændredes senere til Danmarks Lærerhøjskoleforening.

Den udadvendte aktivitet bestod bl.a. af de velskrevne og velargumenterede kronikker, som foreningens initiativtager og første formand, Aage Svendstorp, publicerede i forskellige dagblade. De handlede om Lærerhøjskolens situation, ikke mindst hvad de bygningsmæssige rammer angik, og om seminarieuddannede læreres adgang til universiteterne. Foreningen støttede herigennem både Arvin og Danmarks Lærerforening.

Et andet af foreningens initiativer var afholdelse af »folkemøder« på Greve Strand. Her talte bl.a. undervisningsminister Jørgen Jørgensen, den konservative politiker Poul Hjerminde, fagforeningsformand Poul Hansen og højskoleforstander Jens Marinus Jensen. Da ingen af talerne havde tilknytning til Lærerhøjskolen, kan der næppe være tvivl om, at arrangementerne havde et andet formål end det officielt tilkendegivne. De måtte ses som led i den nationale åndelige oprustning, som var den brede danske befolknings reaktion på besættelsen. I formandens redegørelse i Lærerhøjskolens årsberetning anføres, at »alle Møderne blev overværet af Forstander Arvin, der har vist en stor Interesse for Foreningens Arbejde fra første Færd«. Foreningen – eller rettere dens formand – gik også i samarbejde med Dansk Ungdomssamvirke om etablering af en »Lærernes Talerliste«, hvortil lærere, der gennem foredrag kunne tage del i et »Arbejde for at udbygge Kendskabet til vor Historie og nedarvede Kultur«, opfordredes til at melde sig.

I forbindelse med Lærerhøjskolen fik foreningen en særlig funktion. Som det strejfedes ovenfor, ønskede Arvin et nærmere samarbejde med lærerorganisationerne. Som led heri ønskede han, at der blev oprettet et bredt sammensat rådgivende repræsentantskab ved Lærerhøjskolen. Han henvendte sig herom til ministeriet ved en skrivelse af 21. oktober 1940, men ministeriet afviste i en skrivelse af 13. december 1940 hans forslag med den begrundelse, at ansvaret for højskolens organisation og administration skal ligge hos forstanderen. Ministeriet havde dog intet at indvende mod, at man sammenkaldte repræsentanter for lærere og skolemyndigheder til drøftelse af Lærerhøjskolens undervisningsmæssige forhold. Arvin løste herefter problemet i samvirke med Danmarks Lærerhøjskoleforening, idet der til foreningen knyttedes et meget omfattende repræsentantskab, bestående af repræsentanter for lærerorganisationerne og for Dansk Seminarieforening samt af de undervisningsinspektører, konsulenter og fagkonsulenter, som var knyttet til undervisningsministeriets folkeskoleadministration. (*Årsberetningen for 1942-43*, side 30 f.)

Pædagogik og psykologi

Et af Arvins programpunkter var i samarbejde med Københavns Universitet at få etableret undervisning på Lærerhøjskolen i pædagogik og psykologi. Både Olrik og Vilh. Rasmussen havde forsøgt, men uden større held, at finde tilslutning til kurser i dette fagområde.

Arvin realiserede allerede i 1940 sine planer i form af et nyt stort kursus, som skulle blive et fast element i Lærerhøjskolens kursusprogram i mange år frem. Kurset omtales i *årsberetningen for 1939-40*, side 5. Dets indhold fremgår af *årsberetningen for 1940-41*, side 52-55.

Når det lykkedes for Arvin at få folkeskolens lærere til i stort tal at gå på kursus i pædagogik/psykologi, var der flere grunde hertil. Interessen for psykologi og psykologiske hjælpemidler i folkeskolen var i stærk stigning. Det hang bl.a. sammen med udviklingen af materiale til standpunktsprøver, intelligensprøver o. lign. og med oprettelsen af særlige stillinger for skolepsykologer. Det må i denne forbindelse også nævnes, at der i folkeskoleloven af 1937 var indført en bestemmelse (§ 2, stk. 5) om, at der, »hvor forholdene tillader det«, skulle indføres en særlig undervisning for børn, der ikke kunne følge den almindelige undervisning. Et andet forhold spillede en væsentlig rolle. Arvin bemandede sit kursus ikke udelukkende med universitetslærere, men tillige med folkeskolefolk med fremragende kvalifikationer. Herved fik kurset et indhold, som var tættere på folkeskolens problemer og hverdag, end det tidligere var tilfældet.

Om dette årskursus, dets etablering, indhold og betydning er der redegjort udførligt af Harald Torpe i *Aldrig løses mand af lære* 1988 (side 40 ff.). Det samme gælder Arvins tanker om at udvide årskurset til en egentlig skolepsykologuddannelse og etablere et pædagogisk-psykologisk institut på Lærerhøjskolen. Disse forhold skal derfor ikke omtales nærmere her.

Også på et andet felt fandt Arvin mulighed for at udnytte folkeskolens egne ressourcer. Når Vilh. Rasmussen arrangerede »skolebesøg«, var det praktisk talt altid på gymnasieskoler. Det skal her erindres, at mange kursusedtagere sigtede mod undervisning i mellem- og realskolen, og der var dengang også mellemskoler og realklasser i gymnasieskolerne. Åbenbart mente Vilh. Rasmussen, at det var i gymnasieskolens undervisning, folkeskolelærerne skulle finde deres forbilleder. Der er i øvrigt også andre vidnesbyrd, som tyder på, at Vilh. Rasmussen ikke havde særlig høje tanker om de seminarieuddannede læreres kvalifikationer. Arvin så anderledes på dette og etablerede et årskursus i metodik, som for en del bestod af besøg i storkøbenhavnske skoler, ligesom han traf aftale med skolevæsenet om, at også Lærerhøjskolens andre kursister kunne overvære undervisningen i de storkøbenhavnske skoler. Til at lede dette arbejde anvendte Arvin sin gamle kollega fra la Coursvejens Skole, Helge Jensen, som har berettet herom i *Danmarks Lærerhøjskole 1856-1956*, side 86 ff. Se også Harald Torpe *Aldrig løses mand af lære*, som side 128 ff. omtaler Vilh. Rasmussens øvelsestimer og side 131 ff. Arvins årskursus og praktikbesøg. Her er det også omtalt, at Arvin havde et ønske om at knytte en særlig øvelsesskole eller forsøgsskole til Lærerhøjskolen. De to betegnelser anvendes nærmest i flæng, hvad der formentlig afspejler, at der for Arvin var tale om to sider af samme sag.

Udvalget af 15. april 1942

Da undervisningsministeriet i april 1942 nedsatte et udvalg »til Overvejelse af Spørgsmaal vedrørende Kursusordningen m.v. ved Statens Lærerhøjskole« frem-

hævedes »Forholdet til Lærerkursus i Provinsen« som et emne, man særlig skulle behandle.

Baggrunden var, at provinsens lærere var kommet til erkendelse af, at deres behov for videre uddannelse ikke kunne tilgodeses ved, at de tog på sommerferiekursus og eventuelt et årskursusophold i København. Det var begyndt i Aalborg, hvor to lærerkredse i 1933 stiftede »Aalborg Aarskursus for Lærere«. Næstved og Odense fulgte efter det følgende år, og idéen bredte sig hurtigt til hele landet, alle vegne med kredse af Danmarks Lærerforening som initiativtagere. Som regel hentedes lærerkræfterne fra byens gymnasieskole.

I 1940 havde undervisningsministeriet accepteret, at sådanne kurser kunne godkendes af ministeriet som svarende til 1. årskurser i fag, hvor Lærershøjskolen havde flerårige kursusforløb, og at tilskud fra amternes skolefonde kunne henregnes til de udgifter, statskassen refunderede med det halve. Umiddelbart før udvalgets nedsættelse havde ministeriet derudover opnået tilslutning fra de bevilgende myndigheder til at yde et direkte statstilskud til kurserne. Fra provinsårskursus side var imidlertid fremført et andet ønske, som ministeriet fandt det vanskeligt at imødekomme. Man ønskede, at kredsen af fag, hvori kursus kunne godkendes, skulle udvides til at omfatte alle de fag, Lærershøjskolen havde på sit program. Det var ikke mindst dette spørgsmål, ministeriet ønskede at drøfte med alle interesserede parter. Hertil kom, at Danmarks Lærerforenings hovedstyrelse havde tilkendegivet, at man ønskede, at provinskurserne kom til at sortere under Lærershøjskolen (*Folkeskolen 1940*, side 39).

Der var imidlertid også andre problemer i forbindelse med Lærershøjskolen, som ministeriet skulle tage stilling til. Således havde Danmarks Lærerforenings formand, K.A. Kristensen i et interview i *Folkeskolen* udtalt, at Lærershøjskolen »ligesom andre højere Skoler (bør) have sin egen Lærerstab«. (*Folkeskolen 1940*, side 117 f.) Desuden havde foreningen med tilslutning fra de øvrige lærerorganisationer i efteråret 1941 henvendt sig til ministeriet med et stærkt ønske om en ny, tidssvarende bygning til Lærershøjskolen. Arvin pegede i et foredrag i Pædagogisk Selskab i december 1941 på, at ministeriet måske burde nedsætte et udvalg til, som han sagde, »at afveje de mange Ønsker, der foreligger, mod hinanden, før man skrider til Bygning af en ny Lærershøjskole«. (*Årsberetningen for 1940-41*, side 15) Et af de »mange Ønsker«, Arvin talte om, kunne være et forslag fra statskonsulent F.C. Kaalund-Jørgensen om at indføre eksamen på Lærershøjskolen, et forslag, som havde været livligt diskuteret både på Lærershøjskolen og i skolepressen.

I *Folkeskolen 1940*, side 2-3, havde man også kunnet læse et forslag om, at den faglige videreuddannelse af lærere skulle overføres til universiteterne. Lærershøjskolen skulle så omdannes til et pædagogisk institut, der tilbød kurser både for folkeskolens og for gymnasieskolens lærere; måske også for forældre og skolekommissionsmedlemmer. Forslagsstilleren var ikke hvemsomhelst. Det var lærer Axel Sneum, som var socialdemokratisk folketingsmand og havde været meget aktiv i forbindelse med oprettelsen af Aarhus universitet. Hans forslag måtte i øvrigt ses i sammenhæng med spørgsmålet om seminarieuddannede læreres adgang til at stu-

Departementchef Barfod havde høje tanker om Lærerhøjskolen og dens betydning. Han gjorde selv et stort arbejde i det udvalg, ministeriet nedsatte i 1942, og konciperede egenhændigt det første udkast til en bekendtgørelse. Både dette og beskikelseskrivelsen findes blandt udvalgets arkivalier i Rigsarkivet.

dere på universiteterne uden først at bestå studentereksamen, et spørgsmål, der diskuteredes meget i disse år.

Udvalget bestod af en række embedsmænd fra ministeriet, G.J. Arvin, skoledirektørerne fra København, Frederiksberg og Gentofte, repræsentanter for lærerorganisationerne og Dansk Seminarieforening samt skoledirektør Chr. Høirup, Odense som repræsentant for provinsens lærerkursus. Departementchef A. Barfod var formand. Foruden Danmarks Lærerforening (2), var også Københavns Kommune-lærerforening og Københavns Kommunelærerindeforening, som var selvstændige organisationer, repræsenteret. Desuden havde Danmarks Realskoleforening to repræsentanter, en lærer og en skolebestyrer. Efter Høirups død i februar 1943 indtrådte lærer Th. Christensen, Esbjerg.

Udvalget arbejdede under Barfods myndige ledelse meget effektivt. Inden et år var gået, havde man gennemarbejdet alle de spørgsmål, man fandt var aktuelle i forbindelse med lærernes videreuddannelse. På de fleste områder var der opnået enighed, og der var udarbejdet et forslag til en bekendtgørelse om Danmarks Lærerhøjskole, der i 32 paragraffer beskrev og regulerede Lærerhøjskolens virksomhed.

Den opmærksomme læser vil have bemærket, at institutionen her blev benævnt Danmarks Lærerhøjskole, og ikke, som den hed på dette tidspunkt, Statens Lærerhøjskole. Det var et punkt, hvor udvalget stod samlet. Navnet skulle ændres, og det begrundedes i betænkningen (side 21) med, at der herved skabtes lighed med »de andre højere Læreanstalter«.

Der var endvidere enighed om det princip, at al videreuddannelse af folkeskolens, realskolens og ungdomsskolens lærere burde samles på Danmarks Lærerhøjskole, når de bygningsmæssige forhold tillod det. Det gjaldt dog kun den undervisning, der skulle ligge i København. Bl.a. ønskede udvalget, at håndarbejde og tegning, hvor der fungerede selvstændige kursusudbydere direkte under undervisningsministeriet, og sløjd, hvor uddannelse og videreuddannelse blev udbudt af de to konkurrerende sløjdskeoler, der stod for hver sit sløjdsystem, (igen) kom i Lærerhøjskole-regi. Herfor talte dels praktiske grunde, specielt hensynet til lærere, der ville videreuddanne sig samtidig i flere fag, dels at, som det udtryktes i betænkningen (side 22), »en Samling af Uddannelserne på Lærerhøjskolen (vil) kunne tjene til at udvikle Kursisternes Syn på de enkelte Fag som Led i en større Helhed og modvirke den Tendens til Fagbegrænsning, der ellers er Fare for«. Derimod skulle videre uddannelse i legemsøvelser fortsætte på Danmarks Højskole for Legemsøvelser.

Det var en forudsætning for, at den ønskede samling af videreuddannelsen i København kunne realiseres, at de bygningsmæssige forhold tillod det. Der var enighed om, at bygningen i Odensegade som ramme om Lærerhøjskolen var utidssvarende og utilstrækkelig. Når man skulle finde nye rammer, skulle naturligvis også de fagområder, der er nævnt ovenfor, medtænkes. Derudover pegede man på, at det var meget ønskeligt, at også Statens pædagogiske Studiesamling kunne indgå i den nye

bygning, som man i øvrigt foreslog placeret på Nørre Fællede »ligesom de andre højere Lærestalter«.

Betænkningssudkastets formuleringer vedrørende *Studiesamlingen* gav i øvrigt anledning til skærmydsler. Studiesamlingens leder, Poul Müller, var ikke medlem af udvalget. Det var derimod statskonsulent F.C. Kaalund-Jørgensen, der også var formand for Studiesamlingens bestyrelse, og han fandt anledning til i maj 1943 at sende betænkningssudkastet til Poul Müller med anmodning om en udtalelse. Den kom omgående og var både lang og skarp. Poul Müller havde – fejlagtigt – fået det indtryk, at udvalget foreslog studiesamlingen gjort til en del af Lærershøjskolens bibliotek og dermed underlagt Lærershøjskolens ledelse.

Han slog for det første fast, at et spørgsmål, der for Studiesamlingen var livsvigtigt, ikke burde afgøres af »et Udvalg, hvis Hovedopgave har været en ganske anden, og hvis Medlemmer bortset fra Dem (altså Kaalund-Jørgensen), Hr. Bjørneboe, Departementchefen og Kontorchefen ikke kender Studiesamlingen og dens mangeartede Funktioner nøjere, og ej heller har aflagt Besøg herude«.

Han fortsatte: »Det synes urimeligt og upåkrævet, hvis Lærershøjskolen skal have Overledelsen ... af Studiesamlingens udenlandske Arbejde, dens Arbejde med Seminarierne, dens Publikationer, dens Provinsudstillinger, dens Arbejde med Skolecentralerne, med den højere Skoles Folk, med cand.mag.er til Pædagogikum, med Børnehavens og Børneforsorgens Folk, med vore 120 Folkebiblioteker Landet over, med de pædagogiske Foreninger o.s.v., blot fordi Lærershøjskolen ogsaa kan bruge vort Bibliotek og vore Samlinger«. Han fremhævede, at det var en misforståelse, at der var tale om dobbeltanskaffelser, idet Lærershøjskolens bibliotek dækkede helt andre fagområder end Studiesamlingen. Han fik også indskudt, at Lærershøjskolens lån på Studiesamlingen udgjorde mindre end 5 promille af det samlede udlån.

Kaalund-Jørgensen foreslog herefter forskellige ændringer i betænkningen og i udkastet til bekendtgørelse, som skulle tydeliggøre, at man fortsat betragtede Studiesamlingen som en selvstændig institution. Han må have læst Poul Müllers udtalelse med lidt blandede følelser, for dele af Poul Müllers polemik var i realiteten mere rettet mod indholdet af en skrivelse, Kaalund-Jørgensen på Studiesamlingens bestyrelses vegne havde sendt til undervisningsministeriet to år tidligere. I skrivelsen af 9. april 1941 betonedes vigtigheden af »et nærmere Samarbejde mellem Studiesamlingen og de forskellige Kursus for videregående Læreruddannelse, i første Række Statens Lærershøjskole«. Det hed videre: »Navnlig er der Trang til at forene Statens Lærershøjskoles Bibliotek med Studiesamlingens. Det er urationelt at opretholde to Statsbiblioteker ved de to Institutioner, der i væsentlig Grad skal have de samme Bøger«.

Det var naturligt, at Arvin fremlagde sine tanker om en *forsøgsskole* knyttet til Lærershøjskolen i udvalget, men han fandt ikke tilslutning hertil. Ikke mindst var departementchefen lodret imod, at staten skulle drive pædagogisk forsøgsvirksomhed. Og hvad angik øvelsesskolefunktionen, gav udvalget i sin betænkning (side 29) udtryk for den opfattelse, »at en mere alsidig og righoldig Erfaring kan høstes, naar

Lærershøjskolens Kursister, som det nu er Tilfældet, kan overvære Undervisningen i et større Udvalg af Skoler hos Lærere, der med særlig Forstaaelse og Kyndighed kan yde deres Vejledning«. Arvin indtog ikke noget mindretalsstandpunkt i dette spørgsmål; men at han ikke havde opgivet tanken om en forsøgsskole, knyttet til Lærershøjskolen, skulle senere vise sig, jvf. Harald Torpes *Aldrig løses mand af lære* p. 133 f., hvor man også kan læse om de senere bestræbelser i denne retning (side 138 ff.).

Forholdet mellem Lærershøjskolen og *provinsårskursus* skulle som nævnt være et af udvalgets hovedtemaer.

Der var i udvalget enighed om, at provinskurserne var nødvendige for at sikre provinsens lærere videre uddannelse. Men i virkeligheden nåede enigheden ikke meget længere. Fra provinslærernes side ønskede man som ovenfor nævnt fagrækken for provinsårskurserne udvidet, så den svarede til Lærershøjskolens fagrække. I ministeriet var man betænkelig ved en udvikling, der kunne udviske forskellen mellem provinskurserne og Lærershøjskolen i København. Det hang sammen med den høje vurdering af Lærershøjskolen, som departementchef Barfod gav udtryk for, da han i udvalgets første møde udtalte: »Overfor Universitetet staar Statens Lærershøjskole som Søsterinstitution på Linje med de andre højere Læreanstalter«. Det førte under forhandlingerne i udvalget til denne ordveksling:

Barfod: »Det højskolemæssige kan jeg slet ikke tænke mig i Provinsen. Læreren, der kommer fra Landet paa sin Cycle, bliver ikke en Time længere for at høre Højskoleforedrag. Men som sagt, jeg vil bøje mig for Lærershøjskolens og Lærerstandens enstemmige Indstilling og ikke være den eneste, der søger at hævde Lærershøjskolens Standard«.

Lærerforeningens ene repræsentant, Helga Dam Andersen: »Jeg er enig med Hr. Barfod i, at Lærershøjskolens Standard ikke maa synke, men derfor kan vi alligevel faa Provinsen med«.

Man nåede herefter frem til en formulering af betækningsafsnittet, der tilgodeså begge synspunkter.

Man fremhævede (side 37 f.), at disse kurser »aldrig kunne blive det samme som et ophold på Lærershøjskolen«. Et år i København skabte »Mulighed for et dybtgaaende og personlighedsudviklende Studium, som ikke i samme Grad kan være til Sted, naar en Lærer samtidig med, at han deltager i Undervisningen paa et Provinskursus, maa passe sin egen Skole og derhos ofte bor i nogen Afstand fra det Sted, hvor Kursuset holdes. Som Følge heraf maa man regne med, at det paa Provinskursus bliver Kundskabsmeddelelsen, som kommer til at staa i første Række ...« Udvalget fandt dog »ingen Grund til at lægge Hindringer i Vejen for, at Provinskursus tager andre Opgaver op i Lighed med den friere, personlighedsudviklende Undervisning, der foregaar paa Lærershøjskolens Hovedafdeling, og derved søger at imødekomme de Ønsker, der er fremsat herom ..., idet enhver Bestræbelse, der tager Sigte paa at skabe en lettere Adgang for Lærerne til at dygtiggøre sig i deres Fag eller udvide deres aandelige Horisont, maa hilses med Sympati og har rimeligt Krav paa Støtte fra

Statens Side. Man har dog paa den anden Side anset det for rigtigt – ogsaa for at værne om Lærershøjskolens Plads i Læreruddannelsen – at Provinskursus, saa snart man kommer udenfor det rent kundskabsmeddelende Omraade, aldrig kan løse Lærershøjskolens Opgave«.

Det hed videre i betænkningen (side 38):

»Hvad angaar Organisationen af Provinskursus har der i Udvalget hævet sig Røster til Fordel for, at de ligefrem skulde organiseres som Afdelinger af Lærershøjskolen under Betegnelsen «Danmarks Lærershøjskoles Provinsafdelinger», idet der først herigennem menes at være skabt Forudsætninger for Fasthed og klare Linier i deres Forhold til Lærershøjskolen og Læreruddannelsen som Helhed, ligesom de derigen- nem vilde kunne frigøres for Mistanken om at være Andenrangskursus i Forhold til Lærershøjskolens. Udvalget har dog ikke ment at kunne gaa ind for dette Forslag, som vil kunne tilsløre den Forskel, som er og maa være mellem et Ophold paa Lærershøjskolen og Deltagelse i Provinskursus, og som man af Hensyn til den fortsatte Opretholdelse af Lærershøjskolens Plads i den almindelige Bevidsthed som Tyngdepunkt for den videregaaende Læreruddannelse just har anset det for rigtigt at understrege.

Dertil kommer, at administrativ Indordning af Provinskursus under Lærershøjsko- len af praktiske Grunde næppe vil være at anbefale.

Udvalget mener derfor, at de klareste og de for den fremtidige Udvikling sundeste Linier vil fremkomme, naar man fastholder, at Provinskursus som hidtil maa skabes og ledes af de Kredse, hvis umiddelbare Interesser er knyttet dertil. Dette udelukker naturligvis ikke et nært pædagogisk Samarbejde med Lærershøjskolen, idet der tværtimod ... maa tillægges dennes Rektor Ret til at afgive Erklæringer om opstaa- ende Provinskursus, før disse godkendes af Ministeriet, saa han kan virke for, at en planmæssig, ogsaa efter Arbejdet paa Lærershøjskolen afpasset Udvikling finder Sted«.

Også dette afsnit i betænkningen var et kompromis. Som det antydes, var der forskellige opfattelser med hensyn til, hvilken udvikling man kunne ønske, og Dan- marks Lærerforening kunne ikke opnå tilslutning til, at provinskurserne blev en del af Lærershøjskolens virksomhed. Men man fik dog flertal for den opfattelse, at Lærershøjskolens rektor skulle have »Overledelsen« af provinskurserne og være medunderskriver på provinskursernes kursusbeviser. Det mente Barfod og kontor- chef Estrid Torkild-Hansen var forkert, da det gav »et falsk billede af, hvad et Pro- vinskursus er, og er egnet til at skabe Formodning om et Indseende med Provinskur- sus fra Lærershøjskolens Side, som ikke er praktisk gennemførligt«. (Betænkningen side 40). Arvin undlod at stemme om dette, mens undervisningsinspektør Bjørneboe og statskonsulent Kaalund-Jørgensen sluttede sig til flertallet. De mente, Lærershøjskolens leder kunne skrive under ud fra sit kendskab til provinskursuslederne og lærerne, som han selv havde godkendt.

Bag uenigheden om denne detalje lurede en mere grundlæggende uenighed med

hensyn til, hvorledes forholdet mellem Lærerhøjskolen og provinskursus skulle udvikle sig, end betænkningens fællesudtalelse røbede. Både Danmarks Lærerforening og Arvin havde talt for en landsdækkende Danmarks Lærerhøjskole. De ønskede, at provinsårskursus skulle blive afdelinger af Lærerhøjskolen.

Som nævnt forelå der et omstridt forslag fra statskonsulent F.C. Kaalund-Jørgensen om indførelse af *eksamen* ved Lærerhøjskolen. Dette forslag hang sammen med spørgsmålet om uddannelse af lærere til eksamensmellem-skole og realafdeling. Stadig flere kommuner oprettede sådanne skoleafdelinger, og efter folkeskoleloven af 1937 var de blevet en integreret del af folkeskolen. Samtidig med, at man erkendte, at seminariuddannelsen ikke gav tilstrækkelige kvalifikationer især til undervisningen i engelsk og tysk og måske matematik i mellem- og realskolen, fastholdt lærerstanden og havde politisk opbakning dertil, at man ikke ønskede to forskellige lærerkorps i folkeskolen med forskellig uddannelse. Løsningen på dette dilemma måtte på længere sigt søges i en forbedret læreruddannelse og på kort sigt gennem videre uddannelse af folkeskolens lærere.

Såvel de 2½ årige Monradske kurser, der udgjorde første fase i Lærerhøjskolens historie, som de et-årige kurser for realskolelærere, der udgjorde den anden, kortvarige fase, blev afsluttet med eksamen. Men da Hans Olrik i 1895 fik til opgave at reorganisere lærernes videreuddannelsesmuligheder ved oprettelsen af Statens Lærerkursus, blev eksamen afskaffet. »Eksamen behøvedes ingenlunde som Middel til at anspore de Studerende,« fastslog han. Han havde året i forvejen været med til at foreslå oprettelse af en to-årig videreuddannelse med eksamen; men dette forslag havde mødt politisk modstand og var opgivet.

En stor del af de lærere, der siden havde deltaget i Lærerhøjskolens eksamensfri årskurser, underviste i mellem-skolen og realskolerne; men fra tid til anden efterlyste man dokumentation for disse læreres kvalifikationer. Bl.a. kom der fra Den store Skolekommission forslag om, at der ved Lærerhøjskolen skulle oprettes to-årige faglige videreuddannelseskurser med eksamen. Ved behandlingen af det lovforslag, der blev til seminarieloven af 1930, havde dette været et af stridspunkterne, og diskussionerne var endt med, at seminarielovens bestemmelse om Lærerhøjskolen ikke talte om to-årige uddannelser og ikke nævnte ordet eksamen.

At Olriks efterfølger, Vilh. Rasmussen, havde været med hele vejen i såvel Skolekommissionens som folketingets behandling, afholdt ham ikke fra allerede i 1932 – omend i forsigtige vendinger – at lufte tanken om en ny uddannelse på Lærerhøjskolen, der gennem et fire-årigt forløb med eksamen i et hovedfag og et bifag skulle føre en lærer frem til en ny akademisk grad »magister realium«. (*Folkeskolen* 1932, side 339). Forslaget mødte modstand fra lærerforeningerne og blev vist ikke forsøgt gennemført.

Men kort efter at Arvin i 1939 havde overtaget ledelsen, blev spørgsmålet aktualiseret gennem statskonsulent F.C. Kaalund-Jørgensens forslag om eksamen på Lærerhøjskolen, som dels skulle være et middel til at placere provinsårskursus ind i Lærerhøjskolens system, dels løse spørgsmålet om kvalificerede lærere til mellem-

G.J. Arvin. »I sin pædagogiske Pause har han samlet friske Kræfter, og han staar nu veloplagt til at gaa ind i sin nye Gerning« skrev H. Bahne Jensen i Københavns Kommuneskole.

og realskolerne. Han tænkte sig to slags eksamen: En eksamen som afslutning på 1. års kursus i København som i provinsen og en eksamen svarende til faglærereksamen efter yderligere 2-3 års studier. Arvin støttede disse tanker, men kom i strid modvind, da han lancerede idéerne på et møde med Lærerhøjskolens lærere den 1. december 1939. En uge senere drøftedes sagen på et møde med de københavnske kursister og de københavnske lærerorganisationer. Her var meningerne delte. Således var de mandlige læreres formand, M. Hartling positiv, det samme var K.K.'s redaktør Bahne Jensen, mens lærerindernes nyvalgte formand, Inger Merete Nordentoft var imod. (*Københavns Kommuneskole* 1939, side 1062 ff.)

Da udvalget vedrørende Lærerhøjskolen blev nedsat i 1942, var spørgsmålet stadig åbent. Medvirkende hertil har det nok været, at undervisningsminister Jørgen Jørgensen var en indædt modstander af eksamen, men vel også, at Danmarks Lærerforening var imod, at lærerne skulle kvalificere sig til undervisning i dele af folkeskolen gennem eksaminer. Man ønskede ikke to slags lærere.

Spørgsmålet om anerkendelse af provinsårskurserne, der af Kaalund-Jørgensen

var anført som argument for en eksamen, var som nævnt ovenfor blevet løst, uden at eksamenskravet var blevet stillet.

I øvrigt havde adskillige af udvalgets medlemmer i det foregående års tid diskuteret karakterskalaer og andre eksamensproblemer i et andet ministerielt udvalg. Karakterudvalget, der afsluttede sit arbejde, dagen før Lærerhøjskoleudvalget afholdt sit 2. møde i september 1942. Så da disse spørgsmål kom på dagsordenen, kendte man hinandens grundholdning hertil. Det var således ikke overraskende, at statskonsulenten og undervisningsinspektøren gik ind for eksamen i hvert fald som en mulighed for den enkelte kursUSDeltager, og heller ikke, at Danmarks Lærerforenings to repræsentanter var imod. Hvad angik de københavnske lærere, var der siden mødet i december 1939 sket det, at Hartling, som før var for, nu gik imod, medens Inger Merete Nordentoft lidt overraskende nu udtalte sig til gunst for en begrænset eksamensmulighed.

Arvin var i klemme. På den ene side ville han gerne være med til at løse problemerne vedrørende sprogLærere til realskolerne, og han ville gerne være imødekommende over for statskonsulenten, på den anden side var det naturligvis betænkeligt at gå imod Danmarks Lærerforenings bestemte opfattelse, og hertil kom, hvad der var lige så alvorligt, at Lærerhøjskolens lærerkorps var massivt imod enhver tale om eksamen. Eksamen ville fjerne »højskolepræget«, som man fandt umådelig værdifuldt. Lærernes frihed til selv at vælge stof og vægte dette ville forskertses, hvis en truende eksamen med et bestemt pensum lagde sin klamme hånd på undervisningen. Det beroligede dem ikke, at Arvin fremhævede, at det kun var i bestemte fag, eksamensmuligheden skulle indføres, for man frygtede, at det ville brede sig til andre fag, når først eksamen var kommet inden for dørene. Udsigten til at skulle undervise kursister, der sigtede mod at gå til eksamen, sammen med andre, der ikke havde dette mål, var også skræmmende. Også seminariernes repræsentant i udvalget var meget betænkelig ved eksamenstanken.

I håb om at opnå enighed stillede Arvin et kompromisforslag: Lærerhøjskolen skulle ud over sin hovedafdeling og skolekøkkenafdelingen have en tredje afdeling, »De særlige sprogkurser«. Deltagerne i de kurser, der blev afholdt i denne afdeling, skulle, hvis de ønskede det, kunne gå op til en eksamen. Ved at gøre det til en særlig afdeling, som alene tilbød kurser i engelsk, tysk og fransk, skulle man kunne forhindre, at »smitten« bredte sig til andre fag. Og hovedafdelingen skulle fortsat tilbyde kurser i fremmedsprog, naturligvis uden eksamen.

Danmarks Lærerforenings to repræsentanter opretholdt dog deres modstand og gik i mindretal på dette punkt, medens de københavnske læreres og seminariernes repræsentanter gik med på kompromiset. Det må her indskydes, at der undervejs skete en udskiftning af repræsentanten for de københavnske lærerinder. Det hedder herom i betænkningen (side 6): »Frk. Nordentoft har været forhindret i at deltage i de senere Møder i udvalget; i hendes sted har Kommunelærerinde, Frk. Disa Christjansen repræsenteret Københavns Kommunelærerindeforening«. Inger Merete Nordentoft havde deltaget i udvalgets 7. møde d. 3. december 1942, men var dagen efter blevet indsat i Vestre Fængsel på tysk foranledning, mistænkt for at have huset

en kommunistisk kurer. Her sad hun i 5 måneder. Ministeriet betragtede herefter Disa Christjansen som medlem af udvalget; men det fremgår af udvalgets papirer, at man holdt Inger Merete Nordentoft underrettet om udvalgsarbejdet, og at hun efter undervisningsministerens ønske blev indbudt til at deltage i den frokost, hvormed udvalgsarbejdets afslutning blev markeret.

Der var problemer med at få dette afsluttende møde berammet. Man forsøgte i juni 1943, men her var de fleste medlemmer så ophængt af eksamensarbejde, at det måtte opgives. Først den 29. september afholdt udvalget sit sidste møde og sluttede med en frokost, hvortil gæsterne skulle medbringe smørmærker for 20 gram og et par brødmærker.

Efter 29. august 1943

Da betænkningen forelå, var Danmark uden regering. Departementcheferne førte forretningerne videre, men traf kun beslutninger i det omfang, det var nødvendigt, for at landet kunne fungere. Det kan derfor ikke undre, at udvalgets bekendtgørelsesforslag, der på flere punkter rummede helt nye perspektiver, ikke blev udstedt. Egentlig er det mere mærkeligt, at to af udvalgets forslag trods denne situation blev gennemført, nemlig forslaget om at ændre institutionens navn fra Statens Lærershøjskole til Danmarks Lærershøjskole og et forslag om at give institutionens leder titel af rektor i stedet for forstander. Når det kan undre, er det ikke blot, fordi man vel ikke kan sige, at disse nye benævnelser ikke godt kunne vente, til der igen kom normale tider, men også fordi de i udvalgets bemærkninger begrundedes med, at der herved skabtes lighed med »de andre højere Læreanstalter«. Man kan i denne forbindelse spørge, om undervisningsministeriets anden departementchef, Fr. Graae, under hvem universiteter og andre højere læreanstalter sorterede, bifaldt forslag og begrundelse.

De to ændringer blev gennemført ved normeringslovanordning for finansåret 1944-45. Lovanordning var betegnelsen for de retsakter, der gennemførtes under departementchefstyret i stedet for love. Det drejede sig her om den hvert år gennemførte ajourføring af tjenestemandsløven, bl.a. med hensyn til antallet af stillinger ved de forskellige styrelser. I de bemærkninger til ændringen af Lærershøjskolens navn, der senere blev offentliggjort (i Folketingstidende for 1945/46), blev ændringen af Lærershøjskolens navn vel begrundet med henvisning til udvalgets betænkning, men der henvistes særligt til, at man et par år før havde ændret benævnelsen »Statens gymnastikinstitut« til »Danmarks Højskole for Legemsøvelser«. Hvad angik lederstillingens benævnelse henvistes derimod alene til udvalgets forslag og begrundelse, d.v.s. parallellen til Danmarks Tandlægehøjskole og Danmarks farmaceutiske Højskole.

Der var i øvrigt et tredje af udvalgets forslag, som ministeriet lagde vægt på at få realiseret. I bekendtgørelsesudkastet var indarbejdet en bestemmelse om, at der ved siden af årskurser og korte kurser (sommerferiekurser) kunne oprettes *7 mdrs-kurser*. (Betænkningen side 11, 13 og 24) Baggrunden var, at der på dette tidspunkt var for-

skellige skoleår i forskellige kommuner. Folkeskolelovens hovedregel var, at skoleåret gik fra 1. april til 31. marts, men flere og flere kommuner fik godkendt skoleår fra sommerferie til sommerferie. Lærerhøjskolen havde altid haft undervisningsår fra sommerferie til sommerferie, og det betød for mange lærere, bl.a. for de københavnske, at et årskursus berørte to skoleår. Det kunne gå, så længe kurserne som hidtil lå i de sene eftermiddagstimer og tidlige aftentimer (normalt kl. 16 til 19); men Lærerhøjskolen ønskede, for at få bedre udnyttelse af lokalerne, at lægge kurserne tidligere, f.eks. fra kl. 14. Det forudsatte hensyntagen til kursusdeltagelsen ved skolernes skemalægning og ved skolevæsenet med april-skoleår altså i to skoleår. Der var ikke dengang regler om timereduktion for videreuddannelse.

Udvalget overvejede, om Lærerhøjskolens læseår kunne ændres, så det svarede til aprilskoleåret, men af flere grunde måtte man opgive dette. I stedet fremkom den tanke, at man kunne afholde kurser, der begyndte 1. september og sluttede 1. april, så de kun berørte ét skoleår for lærere med april-skoleår. Denne idé fik, da den kom op i udvalget, tilslutning fra alle sider, og mange, bl.a. departementchef Barfod, gav udtryk for, at dette nok ville blive den dominerende form og måske helt udkonkurrere årskurserne. Sådan gik det af flere grunde ikke.

For det første var Lærerhøjskolens lærere imod. Det spillede måske en vis rolle for deres holdning, at det klart blev tilkendegivet fra ministeriets side, at en særlig fordelagtig aflønningsform, der praktiseredes på årskurserne, ikke kunne overføres til 7-måneders kurserne. Det betød, at arbejdet på disse kurser ville give en væsentligt dårligere effektiv timeløn end den tilsvarende årskursusundervisning. Det skal dog bemærkes, at dette forhold ikke indgik i lærernes argumentation mod forslaget. Den drejede sig alene om kvaliteten i videreuddannelsen. Betænelighederne varierede fra fag til fag; men fra alle sider blev det fremhævet, at man anså det for en væsentlig opgave at ændre de studerende læreres indstilling fra den kritikløse udenadslæren, man mente, de var oplært i på seminarierne, til en selvstændig stillingtagen til fagenes problemer. Man skulle, som nogen udtrykte det, bekæmpe »seminarismen«. Et helt læseårs arbejde var det mindste, man skulle bruge til denne proces.

I planen for 1944/45 figurerede denne nye kursusform ikke, dog med en enkelt undtagelse, idet ministeriet i en skrivelse af 8. januar 1944 stillede krav om, at der oprettedes et særligt sprogkursus, beregnet for provinslærere, som skulle løbe fra september til 1. april med 12 timer ugentlig. Desuden forlangte ministeriet, at Lærerhøjskolen udarbejdede planer for 7 måneders kurser i almindelighed, så de kunne indgå i læseplanen for 1945/46. Det stillede atter Arvin i en vanskelig position. På den ene side følte han sig bundet af sin tilslutning til udvalgsbetænkningen; men på den anden side var modstanden i lærerkorpset massiv, og også fra kursusdeltagerne var der kommet vrede indsigelser mod en afkorting og dermed en forringelse af kurserne.

Efter at et udvalg, nedsat blandt lærerne, havde arbejdet med sagen, blev der i november 1944 afholdt et møde i ministeriet, hvor dette udvalg havde lejlighed til at fremføre lærernes argumentation, og hvor Arvin søgte at mægle. Ministeriet fastholdt ønsket om 7 måneders kurser især af hensyn til provinsens lærere, hvis mulig-

Skolegården bag bygningen i Odensegade blev gradvist omdannet til have.

heder for at få studieophold i København, man mente, herved ville blive væsentligt forbedret.

Efter fornyet drøftelse med sit lærerråd stillede Arvin i december et forslag til et kompromis. Kurserne skulle – med visse undtagelser – opslås, så de kunne søges enten som 7 måneders eller som 10 måneders kurser. Når ansøgningerne forelå, skulle man tage stilling til, om det enkelte kursus skulle gennemføres enten som et 7 måneders forløb eller som årskursus; men man skulle kun oprette kurset som 7 måneders kursus, hvis tilslutningen til denne mulighed så uomtvistelig talte for de 7 måneder, at intet valg kunne siges at foreligge!

Denne formulering kunne ministeriet ikke godtage. Resultatet blev, at der i bekendtgørelsen om kursus i 1945/46 blev indføjet følgende passus: »Som Regel kan de paa Lærerhøjskolen givne Kursus søges enten som 10 Maaneders Kursus (September-Juni) eller som 7 Maaneders Kursus (September-Marts), idet 7 Maaneders Kursus herved indføres som en forsøgsvis Ordning. I Ansøgningen maa oplyses, om der søges 10 eller 7 Maaneders Kursus, samt om Ansøgeren ønsker 7 Maaneders Kursus i Faget, hvis 10 Maaneders Kursus ikke oprettes, og omvendt om Ansøgere om 7 Maaneders Kursus ønsker 10 Maaneders Kursus, saafremt særligt 7 Maaneders Kursus ikke oprettes«.

Ganske vist godkendte ministeriet, at der blev der gjort undtagelser for visse kurser, således at disse kun kunne søges som årskurser; men ministeriet forbeholdt sig det følgende år at begrænse undtagelserne yderligere, »ihvertfald saafremt der viser sig Tilslutning til de Kursus, der nu opslaas med 7 Maaneders Varighed«. Men det gjorde der ikke. Stærkt medvirkende hertil var det nok, at Københavns kommune netop på dette tidspunkt ændrede skoleår, idet skoleåret 1945/46 blev forlænget til sommerferien, hvorefter man kørte med august-skoleår. Da antallet af provinskurser fortsat var yderst begrænset, og naturligvis spredt over mange fag, var der her efter intet marked for 7-måneders kurserne.

Lærerhøjskolens lærere var ikke kun modstandere af udvalgets idé om »små årskursus«. Også tanken om en særlig sprogafdeling med mulighed for eksamen gik man massivt imod.

Da Arvin et halvt år efter, at udvalget havde afgivet betænkning, holdt foredrag i Pædagogisk Selskab om Lærerhøjskolens fremtid, var udvalgets arbejde og betænkning hovedtemaet, og der var meget, han glædede sig over; men hvad angik den særlige sprogafdeling med eksamenskurser, var han på tilbagetog. »... Det ligger mig på Hjerte at imødekomme Lærerhøjskolens Lærerråd, Kursistforeningen og Danmarks Lærerforening ved at foreslå, at alt vedrørende Eksamen og eksamensprægede Vidnesbyrd fjernes af Betænkningen, naar man fra disse for Lærerhøjskolen saa betydende Kredse ikke har kunnet akceptere Udvalgets Synspunkter«. (*Årsberetningen for 1943-44*, side 3 ff.)

Hvad han sigtede til, blev illustreret på mødet gennem indlæg fra et par af Lærerhøjskolens timelærere. Lektor G. Brøndsted fremhævede, at Lærerhøjskolen »har sit eget Ansigt; den har sin Frihed og følger ingen anden Lov end Elevernes Behov«, mens lektor Erik Rehling fandt det utilbørligt, at Lærerhøjskolens lærere ikke havde været repræsenteret i udvalget: »Lærerne er Lærerhøjskolen«. Disse ytringer er hentet fra *Københavns Kommuneskoles referat*, 1944, side 324.

Departementchef Barfod, som var til stede, var naturligvis skuffet over, hvad han kaldte »den almindelige Faneflugt fra Betænkningen«; men allerede den omstændighed, at der ikke var nogen parlamentarisk regering, udelukkede, at man gennemførte en principiel nydannelse, som eksamen på Lærerhøjskolen ville være.

Som man ser, var Arvin kommet i modvind. Og ganske vist gav han efter for presset, men ville dog forsvare sig. I *årsberetningen for 1943-44* optrykte han sit foredrag, men med en interessant tilføjelse. Med henvisning til den kritik, der var kommet ikke mindst fra hans lærerkorps, skrev han:

»Da det under Forhandlingerne ... flere gange er blevet antydnet, at Udvalgets Ønske om at oprette en Eksamensafdeling er uforeneligt med Ønsket om at fastholde de Retningslinier, som Professor Olrik har anlagt for Lærerhøjskolens Virke, har det Interesse at vide, at Professor Olrik sammen med Professor N.A. Larsen 1918 tilstillede »Den store Skolekommission« nedenstaaende Forslag«.

Forslaget, som han derpå aftrykte in extenso, gik ud på, at der under Lærershøjskolen skulle oprettes et 2-årigt kursus for faglærere og faglærerinder, som skulle slutte med eksamen!

Afslutning

I jubilæumsskriftet fra 1956 konstaterer Ernst Larsen, at de umiddelbare følger af udvalgsarbejdet var »uden større betydning«. Men han bemærker videre (side 53):

»På længere sigt var udvalgsarbejdet dog af virkelig betydning. Man havde sigtet mellem det ønskelige og det opnåelige. Administrationen – både undervisningsministeriets og højskolens – havde fået retningslinier for sine dispositioner, og endelig kunne man på flere punkter bygge videre på den afgivne betænkning, da man igen forsøgte at skaffe lærershøjskolen en bedre position. De bestemmelser om lærershøjskolen, der findes i seminarieloven af 1954, bygger således for en stor del på betænkningen af 1943. Det samme gælder de nedenfor omtalte forbedringer af stipendierne (vikarunderstøttelse) samt flytningen af lærershøjskolen til en ny bygning«.

Det må dog hertil føjes, at de bestemmelser i seminarieloven af 11. juni 1954, Ernst Larsen nævner, på et væsentligt punkt gik videre end det, der kunne opnås enighed om under Barfods ægide: Princippet om »efter undervisningsministerens nærmere bestemmelse« at samle al videre uddannelse under Lærershøjskolen blev ikke begrænset til aktiviteterne i København (lovens § 35, stk. 2). Man gik med andre ord nu ind for, at kurserne i provinsen skulle betragtes som en del af Lærershøjskolens virksomhed. Dette princip afspejledes i titlen på det nye regelsæt: bekendtgørelse af 29. oktober 1957 om Danmarks Lærershøjskoles provinsårskursus. I tresserne tog man skridtet fuld ud, da der oprettedes egentlige afdelinger af Lærershøjskolen til afløsning af provinsens årskursus.

Den videre udvikling af Lærershøjskolen gik også i andre henseender imod de retningslinjer, udvalget havde udstukket i 1943. Flere af de tanker, Arvin var fremkommet med i sine første år som Lærershøjskolens leder, men som han ikke kunne trænge igennem med, blev realiseret i halvtredserne og tresserne. Det gjaldt således foruden provinsafdelingerne etableringen af en skolepsykologuddannelse på Lærershøjskolen, ansættelse af faste lærere og regler om reduceret timetal under deltagelse i videreuddannelse.

Litteratur m.v.

Vigtige kilder til Lærershøjskolens historie er de *årsberetninger*, som er udkommet siden 1895, da Olrik overtog ledelsen.

Den tidlige historie er grundigt belyst i Olriks *Danmarks Lærershøjskole 1856-1906*, hvis titel foregriber navneskiftet i 1944, og som suppleredes med *Tilbageblik på Lærershøjskolen 1906-1916* i årsberetningen for 1915-16.

Den periode, der omtales i denne artikel, blev beskrevet i Ernst Larsens jubilæumsskrift *Danmarks Lærershøjskole 1856-1956* og i sammes *Danmarks Lærershøjskole 1950-64*, 1981.

Vigtige bidrag kan desuden findes i Harald Torpes *Aldrig løses mand af lære*. 1988.

Det må tilføjes, at der i årenes løb er skrevet meget om Lærershøjskolen i skolebladene, især *Folkeskolen* og *Københavns Kommuneskole*, dels af redaktørerne dels i bidrag fra læserne.

Et emne, der er berørt ovenfor, spørgsmålet om de seminarieuddannede læreres adgang til universiteterne, er også emnet for en række indlæg i skolebladene. Endvidere kan henvises til betænkningen fra 1943 fra det udvalg, undervisningsministeriet nedsatte i 1941 til drøftelse af spørgsmålet.

Et andet emne, som er berørt ovenfor, karaktergivningen, blev ligeledes behandlet i et ministerielt udvalg, som afgav betænkning i 1942. Herom kan man læse i en artikel *Skolens karakterer – og elevens karakter* af Vagn Skovgaard-Petersen i *Stort og småt om små og store*, Festskrift til Hans Vejleskov, 1995.

Hvad angår udviklingen i provinsen er hovedværket Svend Åge Werborgs *Videreuddannelse af folkeskolelærerne i provinsen 1933-69*, 1977.

Spørgsmålet om skoleåret er blevet behandlet af Leif Degnol i en artikel i *Uddannelseshistorie* 1993, side 47 ff.

Betænkningen fra udvalget af 15. april 1942 har titlen *Betænkning angaaende Danmarks Lærershøjskole*. Den rummer udover udvalgets overvejelser og forslag en kort redegørelse for den historiske udvikling suppleret i bilagene med fyldigt statistisk materiale.

Udvalgssekretariatets materiale opbevares i Rigsarkivet. Det rummer foruden beskikkelsesskrivelser og korrespondance med medlemmerne forskellige udkast til bekendtgørelse og betænkning samt afskrifter af væsentlige skrivelser, talepapirer m.v. Desværre savnes mødereferaterne; men et sæt referater hidrørende fra seminariernes repræsentant findes i Lærershøjskolens arkiv.